

РОЗДІЛ 7 ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 821.111.07(73)-31

ТЕОРІЯ СТАТЕВОГО ДОБОРУ В РОМАНАХ ЕДІТ ВОРТОН «ДІМ РАДОСТІ» ТА «ЕПОХА НЕВИННОСТІ»

THE THEORY OF SEXUAL SELECTION IN EDITH WHARTON'S "THE HOUSE OF MIRTH" AND "THE AGE OF INNOCENCE"

Білинська Х.В.,

orcid.org/0000-0002-6883-3557

аспірант кафедри світової літератури та славістики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено проблемі статевого добору в романах Едіт Вортон «Дім радості» й «Епоха невинності». Прослідковано суперництво між протагоністами й протагоністками за увагу протилежної статі. Виявлено, що воно знаходить різне вираження для чоловіків і жінок. Проаналізовано вплив краси, інтелекту, соціального становища на створення сім'ї в романах. Досліджено природу материнського інстинкту протагоністок.

Ключові слова: дарвінізм, натуралізм, статево добір, краса, інтелект, соціальне становище, материнський інстинкт.

Статья посвящена проблеме полового отбора в романах Эдит Уортон «Дом радости» и «Эпоха наивности». Исследовано соперничество между протагонистами за внимание противоположного пола. Обнаружено, что оно имеет разное выражение для мужчин и женщин. Проанализировано влияние красоты, интеллекта, общественного положения на создание семьи в романах. Изучена природа материнского инстинкта протагонистов.

Ключевые слова: дарвинизм, натурализм, половой отбор, красота, интеллект, общественное положение, материнский инстинкт.

The article is dedicated to the issue of sexual selection in Edith Wharton's "The House of Mirth" and "The Age of Innocence". Competition between characters for attention of the opposite sex has been traced. It has been found out that this competition takes different forms for men and women. The influence of beauty, intellect and social status upon the process of creating a family in the novels has been analyzed. Maternal instincts of female characters have been studied.

Key words: darwinism, naturalism, sexual selection, beauty, intellect, social status, maternal instincts.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Едіт Вортон (1862–1937) – визнаний класик американської літератури, перша жінка-лауреат Пулітцерівської премії (1921), авторка одинадцяти творів у жанрі нон-фікшн ("The Decoration of Houses" (1897), "Italian Villas and Their Gardens" (1904), "Italian Backgrounds" (1905), "The Writing of Fiction" (1925), "A Backward Glance" (1934) та інших), близько 15 романів ("The Valley of Decision" (1902), "The House of Mirth" (1905), "The Age of Innocence" (1920), "The Glimpse of the Moon" (1922), "Twilight Sleep" (1927), семи повістей ("The Touchstone" (1900), "Ethan Frome" (1911), "Bunner Sisters" (1916), "Old New York" (1924) та інших), 85 оповідань, трьох поетичних збірок ("Verses" (1878), "Artemis to Actaeon and Other Verse" (1909), "Twelve Poems" (1926).

Важливу роль у становленні Вортон як митця відіграла філософія дарвінізму, яка знайшла вираження в доборі тем та назв творів, у художньому стилі письменниці. Авторка поділяла погляди Дарвіна на статево добір як на одну із рушійних сил еволюції, що можна простежити в її романах. Статево добір часто виступає ключовим фактором у поведінці протагоністів, мотивує їхній життєвий вибір, обумовлює розвиток сюжету. Окремі питання про вплив дарвінізму на творчість Едіт Вортон активно вивчаються західними дослідниками. Проте у вітчизняному літературознавстві проблема впливу ідей Дарвіна на твори Вортон залишається не вивченою.

Ім'я письменниці взагалі маловідоме серед широкого кола українських читачів. Це частково пояснюється тим, що на сьогодні зі всієї багатой творчої спадщини авторки українською перекладено лише один роман – «Епоха невинності».

Тож актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного вивчення творчого доробку Едіт Вортон як однієї з кращих представниць американської літератури свого часу, що потрібно для більш повного розуміння літературних процесів Європи та США на зламі XIX і XX століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Наприкінці XIX – початку XX століття західна інтелектуальна думка розвивалася під знаком філософії дарвінізму. Фундаментальні праці Чарльза Дарвіна «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» та «Походження людини і статевий добір», які побачили світ у 1859 та 1871 роках, мали величезний вплив не тільки на природничі науки, але й на розвиток суспільних наук, філософії, мистецтва, літератури.

Вчених, мислителів, митців, письменників приваблювала революційність нової теорії, сміливість, з якою вона кидала виклик усталеним уявленням про людину та світ, її епатаж. Філософія дарвінізму імпонувала письменникам-натуралістам. Дарвіністичне розуміння людини як «соціальної тварини» [1, с. 223] (пер. – Х.Б.) співпадало з їхнім баченням людського життя як «функціонування людської машини» [2], з притаманними їй механізмами мислення і пристрастей. Ідеї Дарвіна про роль інстинктів, звичок, спадковості, необхідності ефективно пристосовуватися до умов середовища знайшли вияв у відповідних натуралістичних концепціях виховання, спадковості та середовища, чітко важливість у художньому творі описував теоретик натуралізму Еміль Золя.

Різні аспекти дарвінізму прослідковуються у творчості таких авторів, як Томас Гарді («Подалі від шаленої юрми», «Повернення додому», «Тесс з роду д'Ербервіллів», «Джуд Непримітний» та інших), Теодор Драйзер («Дженні Герхардт», «Трилогія бажання», «Американська трагедія»), Джордж Еліот («Млин на Флоссі», «Міддлмарч»), Джозеф Конрад («Серце півми», «Лорд Джим»), Джек Лондон («Поклик предків», «Біле Ікло», «Маргін Іден»), Джордж Мередіт («Егоїст»), Роберт Люїс Стівенсон («Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда») та інші.

Як «адепт» натуралістичних поглядів, Едіт Вортон також захоплювалася працями Дарвіна. Вона вперше прочитала «Походженням видів...» у віці 21 року й згодом вважала це «найбільш захоплюючим інтелектуальним досвідом всього життя» [3, с. 1]. В автобіографії «Погляд назад»

(*“A Backward Glance”* (1934) Вортон називає Дарвіна одним із тих мислителів «<...>, хто пробудив [її] свідомість» [4], а також згадує, як знайомилася з працями його прибічників – Воллеса, Гакслі, Роменса, Геккеля й Вестермарка.

Про вплив дарвінізму на інтелектуальне становлення Едіт Вортон свідчить і той факт, що свою третю збірку оповідань авторка назвала «Походження людини й інші історії» (*“The Descent of Man and Other Stories”*, 1904) на честь трактату Дарвіна 1871-го року. Аспекти дарвінізму знаходять широке вираження в її творах – як у короткій прозі, так і в поезії та романах, впливаючи на добір тем і художній стиль.

Вказана проблематика залишається в полі зору науковців. Серед дослідників, які інтерпретували творчість Едіт Вортон у контексті філософії дарвінізму, слід згадати Берта Бендера (Bert Bender), Пола Олера (Paul Ohler), Сесілію Тічі (Cecilia Tichi), Джудіт Сондерс (Judith Saunders) та інших. Однак деякі вчені зазначають, що питання про вплив дарвінізму на літературу вивчене недостатньо. Американський дослідник дарвінізму Джонатан Сміт (Jonathan Smith) вказує на порівняно невелику кількість досліджень, присвячених ролі теорії Дарвіна в літературі. У розвідці «Вступ: Дарвін й еволюціонізм вікторіанських досліджень» (*“Introduction: Darwin and the Evolution of Victorian Studies”*) вчений пише, що літературознавці нечасто беруться за аналіз вказаної проблеми, а наявні дослідження, як правило, мають форму наукових статей, де наводяться лише «<...> окремі аспекти із праць Дарвіна» [5, с. 216]. На його думку, причина цього явища криється в «загальній поінформованості» [5, с. 216], тобто в беззаперечному визнанні колосального впливу дарвінізму на всі сфери інтелектуального життя, що сприймається як аксіома, яка не потребує доведення. Для підтвердження своєї позиції Дж. Сміт наводить цитату Морза Пекгама (Morse Pekham): «Всі погоджуються з тим, що праця «Походження видів...» <...> справила величезний вплив не тільки на англійську, але й на всю західну літературу загалом» [5, с. 216]. Крім того, вчений вважає, що еволюціоністські погляди були настільки поширеними на зламі XIX та XX століть, що важко відрізнити ідеї власне Дарвіна від ідей інших еволюціоністів – Чамберса, Ламарка, Спенсера або Гакслі.

У статті «Помах зламаного крила»: дарвіністичні концепції походження і добору в романах Едіт Вортон «Дім радості» та «Літо» (*The “lift of a broken wing”: Darwinian Descent and Selection in Edith Wharton’s “The House of Mirth” and*

“*Summer*”) американська літературознавиця Жаклін Скотт (Jacquelyn Scott) підсумовує здобутки американської критичної думки стосовно дарвінізму у творчості Едіт Вортон такими словами: «<...> вчені часто пов’язують її прозу й поезію з «Походженням видів...» (1859) і проголошеними там ідеями природного добору. Проте мало хто звертає увагу на те, яку роль у творчості Вортон відіграє теорія Дарвіна про статевий добір» [3, с. 1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Метою дослідження є простежити вплив теорії Дарвіна про статевий добір на творчість Едіт Вортон на прикладі двох романів – «Дім радості» та «Епоха невинності».

Формування цілей статті (постановка завдання). Для досягнення цієї мети було сформульовано наступні завдання: 1) дослідити способи суперництва між протагоністами та протагоністками романів за увагу протилежної статі; 2) вивчити роль краси, інтелекту, соціального становища при створенні сім’ї у романах; 3) проаналізувати природу материнського інстинкту тих протагоністок, які успішно проходять статевий добір у романах, і тих, які його не проходять.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У дарвінізмі статевий добір є різновидом природного добору – «головного рушійного фактору історичного розвитку органічного світу, який полягає в тому, що з народжених особин виживають і, головне, дають потомство лише більш пристосовані до умов цього середовища» [6, с. 147]. Вони співвідносяться як родові (природний добір) і видові (статевий добір) поняття.

Статевий добір являє собою «<...> суперництво між особинами однієї статі <...> за володіння особинами протилежної статі» [7] і має на меті не стільки смерть суперника, скільки відсутність у нього потомства. Статевому добору відводилося значне місце в теорії Дарвіна. У праці «Походження людини і статевий добір» вчений присвячує цьому питанню цілу третю частину. Він детально аналізує вплив різних чинників, зокрема краси, інтелекту, багатства, соціального становища на вибір пари, а також показує, як прагнення людини створити сім’ю і залишити потомство вплинуло на еволюцію людства, суспільства й цивілізації.

Едіт Вортон поділяла погляди Дарвіна про вплив статевого добору на еволюцію, а тому він відіграє важливу роль у її романах. І в «Домі радості», і в «Епосі невинності» тема шлюбу та

взаємин між чоловіком і жінкою має важливе значення для побудови сюжету. Події «Дому радості» розгортаються навколо намагань Лілі Барт знайти «вигідну партію», щоб забезпечити собі місце серед представників нью-йоркської еліти. Зав’язкою «Епохи невинності» є поспішне одруження Ньюланда Арчера з Мей Велланд, незважаючи на його кохання до нещасливої у шлюбі мадам Оленської.

Суперництво за увагу протилежної статі знаходить різний вияв для чоловіків і жінок у цих романах. Чоловіки, як правило, міряються статками, можливостями, соціальним становищем, оскільки, відповідно до положень дарвінізму, саме ці фактори «значною мірою впливають» на вибір жінки [1, с. 627]. Отож, протагоністи в романах письменниці ведуть себе відповідно. Освідчуючись Лілі в коханні, Саймон Роуздейл хвалиться незліченними багатствами й обіцяє «не пожаліти ні цента», «<...> щоб [його] дружина перетворила всіх інших жінок на карлиць» [8, с. 155]. Бофорт хоче організувати «<...> вечерю з устрицями <...> на честь приїзду [Еллен Оленської]» [9, с. 124], де публіку мав розважати сам Італо Кампаніні, славетний італійський тенор, а Ньюланд Арчер хизується перед графінею дружніми стосунками з нью-йоркськими митцями.

Конкуренція між жінками за увагу протилежної статі набагато жорсткіша, ніж конкуренція між чоловіками. Вона включає в себе різні способи боротьби: інтриги, маніпуляції, розпускання пліток тощо. У романах «Дім радості» та «Епоха невинності» статус жінки значною мірою залежить від статусу її чоловіка, а тому шлюб перетворюється для дівчат на життєву необхідність. У цьому плані «<...> дівчина зобов’язана, а чоловік може, якщо захоче» [8, с. 11]. Заміжні дами змагаються за чоловічу увагу не менш активно (зокрема, Берта Дорсет у «Домі радості», місіс Рашворт в «Епосі невинності»), адже вона «підвищує» їхній статус, дає змогу посісти «<...> гідне місце серед найбільш відомих дам «молодого покоління» [9, с. 11].

Статевий добір виступає основним мотиватором поведінки протагоністок. Наприклад, у романі «Дім радості» в цьому контексті можна розглядати причини конфлікту між Лілі Барт і Бертою Дорсет. Їхні стосунки стають напруженими вже на початку, коли Берта ревнує до Лілі колишнього коханця Селдена, й **погіршуються** через заздрощі першої до успіху конкурентки в Європі. В «Епосі невинності» описується протистояння Еллен Оленської і Мей Велланд за увагу

Ньюланда Арчера. Перша, у зв'язку з вродженою порядністю, не наважується вжити необхідних заходів (втекти з Арчером до Європи) для того, щоб успішно пройти статевий добір, в той час як друга застосовує цілу низку маніпуляцій й успішно його проходить, про що свідчать «сльози переможниці» [9, с. 379] в її очах.

На думку Дарвіна, при виборі жінки чоловік керується «<...> перш за все, хоча й не винятково, зовнішністю» [1, с. 617], а також звертає увагу на її інтелектуальні здібності. Обираючи собі пару, протагоністи Едіт Вортон часто послуговуються зазначеними критеріями. Письменниця наділяє протагоністок романів «Дім радості» та «Епоха невинності» різними аспектами жіночої привабливості за Дарвіном, що допомагає їм привертати увагу протилежної статі. Питання жіночої краси найповніше розкривається у романі «Дім радості», де протагоністка міс Барт наділяється як непересічною вродою, так і багатим внутрішнім світом: вона здатна «відчували красу» [8, с. 170], має «широкий кругозір в області літератури» [8, с. 57], характеризується чистотою й порядністю. Завдяки цьому поєднанню, Лілі перевершує всіх інших жінок свого оточення: «<...> вона була настільки прекрасна <...>, що все інше – її грація, її кмітливість, її секрет спілкування – видавалося лише надлишком цього дару щедрої природи. <...> її вишуканість знецінювала елегантність інших жінок, а її багатозначне мовчання перетворювало їхні розмови на пусто-порожні балачки» [8, с. 188]. Духовний розвиток знаходить вияв у зовнішності протагоністки, посилюючи вплив фізичної привабливості. Врода міс Барт проходить власну еволюцію в міру того, як змінюється сама героїня. Спершу врода Лілі характеризується «<...> прозорістю, крізь яку її нерішуча душа проглядала в усьому трагізмі» [8, с. 166]. Згодом її краса піддається «<...> процесу кристалізації, який перетворив усе її єство на один твердий діамант», що наводить Селедена на думку, «<...> ніби краса Лілі завмерла, ніби тепла мінливість юності нарешті застигла у своїй остаточній формі» [8, с. 166]. Краса протагоністки досягає вершини розвитку наприкінці роману. Життєві труднощі надають їй своєрідної одухотвореності, що показано під час останньої зустрічі з Саймоном Роудейлом: «<...> на фоні темно-шоколадних шпалер ресторану чистота її обличчя виділялася так, як ніколи раніше, навіть у найбільш яскраво-освітлених бальних залах» [8, с. 254]. Поєднання зовнішньої і внутрішньої краси робить Лілі Барт занадто незвичайною для свого середовища. Письменниця характеризує

протагоністку епітетом «matchless» [8, с. 188] – безподібна, незрівнянна, неперевершена. В такий спосіб вона виступає як «незвичайна форма» у романі, що, відповідно до положень дарвінізму, ускладнює перемогу в боротьбі за життя. Згідно з вченням Дарвіна, перемогу здобувають «більш звичайні форми», які «витісняють форми незвичайні» [7]. Саме цим принципом можна пояснити витіснення Лілі Барт за межі свого кола і її смерть, а також перемогу й процвітання «більш звичайної» Берти Дорсет.

У романі «Епоха невинності» Едіт Вортон більше не наділяє протагоністок всіма аспектами жіночої привабливості одночасно: Мей Велланд характеризується зовнішньою красою, а Еллен Оленська – розвинутим інтелектом і багатим внутрішнім світом. Корінь такого розподілу криється в положеннях дарвінізму. В праці «Походження видів шляхом природнього добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» Чарльз Дарвін цитує Гете: «Природа змушена економити в одних напрямках, щоб витратити в інших» [7]. Звідси логічно припустити, що, наділивши Мей вродою, ця сама «природа» була змушена «економити» на її інтелектуальних здібностях, в той час як розумово обдарована Еллен мала «втратити» на зовнішній красі. Таким чином, Еллен Оленська не виступає настільки «незвичайною формою», як всебічно обдарована Лілі Барт, а тому, хоча й випадає за межі свого середовища, однак не гине, на відміну від протагоністки «Дому радості». Щоб підкреслити різницю між інтелектуально розвинутою Еллен і красивішою Мей, авторка неодноразово згадує про дефекти в зовнішності першої й інтелектуальну обмеженість другої. У такий спосіб наголошується, що мадам Оленська завдячує своїм успіхом серед чоловіків інтелектуальним здібностям, а Мей Велланд – зовнішнім даним. Наприклад, стосовно Еллен зазначається, що Нью-Йорк вважає її «недостатньо шикарною»: «<...> сліпучий блиск її юності поблякнув, рум'янець зник, вона була дуже вже худорлявою, мала стомлений вигляд» [9, с. 71-72]. На прощальній вечері її обличчя здається Арчеру «майже потворним» [9, с. 367]. Проте у графині є чимало прихильників, яких приваблює її репутація естетки й інтелектуалки: вона добре розуміється на мистецтві й літературі, вміє малювати з натури й майже професійно грає на музичних інструментах.

Мей Велланд вважається визнаною красунею. Проте її врода відрізняється від вроди міс Барт. Якщо привабливість Лілі підсилювалася її багатим внутрішнім світом, а краса була «жива» й еволюці-

онувала з розвитком протагоністки, то врода Мей сприймається як «абстракція» [9, с. 161]. Щоб підкреслити «абстрактність», «мертвість» цієї краси, Едіт Вортон порівнює протагоністку з античними богинями або неживими речами: наприклад, з «античною статуєю» [9, с. 161], «скульптурним зображенням однієї з громадянських чеснот або грецьких богинь» [9, с. 210], «юною амазонкою» [9, с. 161], «Діаною-мисливицею» [9, с. 215]. Якщо у випадку з Еллен письменниця наголошує на деяких вадах у їхній зовнішності, то, характеризуючи Мей, неодноразово звертає увагу на її обмежений інтелект. Інтереси протагоністки не виходять за межі спорту і верхової їзди. Цікаво, що Арчер не одразу здогадується про інтелектуальну обмеженість нареченої, а, навпаки, вбачає в ній собі рівню. Інтелектуальна обмеженість виявляється з часом і стає причиною погіршення їхніх стосунків. Ньюланд остаточно розчаровується в дружині від усвідомлення, що «на ту пору, коли вони були заручені, Мей <...> тільки повторювала його власні міркування. <...> Відпущені їй природою поетичність і романтизм вона витратила під час короткого періоду їхньої закоханості, а тепер, коли потреба в них відпала, цілком їх утратила» [9, с. 325–326]. Це відкриття змушує його ще більше закохатися в інтелектуалку мадам Оленську.

Важливим атрибутом жіночої краси в дарвінізмі виступає волосся, а тому, на думку Дарвіна, «[воно] є предметом особливого догляду в різних країнах» [1, с. 618]. Описуючи зовнішність протагоністок у романах «Дім радості» й «Епоха невинності», авторка особливо наголошує на стані волосся. Зокрема, Лоренс Селден милується «кучерявим завитком <...> волосся» [8, с. 5] Лілі Барт, коли вони йдуть з Центрального вокзалу. Спостерігаючи за нею крізь сигаретний дим, місіс Фішер захоплено заявляє: «Твоє волосся просто чудове, Лілі. <...> Зазвичай, про проблеми жінки можна судити зі стану її волосся, але твоє виглядає так, ніби ти не маєш ніяких турбот» [8, с. 219]. Яскравий блиск волосся місіс Барт в ресторані в черговий раз «болісно вражає» [8, с. 254] Роуздейла при усвідомленні її незвичайної вроди. Коли Арчер вперше бачить Еллен у ложі місіс Мінготт, то звертає увагу на її «<...> густе кучеряве каштанове волосся, перев'язане вузькою стьожкою в діамантах» [9, с. 13]. Під час першого візиту до графині Ньюланд спостерігає, як внаслідок спалаху дров у каміні «на [її] темних локонах, що вибилися із зачіски, грали бронзові полиски» [9, с. 89], а при останній зустрічі «<...> її темне волосся здавалося ще темнішим і

важчим, ніж зазвичай» [9, с. 367]. На прийом до Вандерлейденів Мей прийшла «<...> з вінком сріблястих квітів у волоссі» [9, с. 76], а, повернувшись додому в стані «неприродного пожвавлення» [9, с. 347] після розмови з Еллен, вона поправляла «<...> злегка розкуйовджене волосся» [9, с. 347]. Такі детальні описи волосся протагоністок, вірогідно, свідчать про те, що Едіт Вортон поділяла погляди Чарльза Дарвіна на стандарти жіночої привабливості.

Хоча жіноча краса відіграє важливу роль в процесі привернення чоловічої уваги, вона не є вирішальним фактором утворення сім'ї в романах Вортон. Оскільки романами письменниці притаманна філософія натуралізму, формування протагоністів залежить від умов середовища. Серед іншого, воно обумовлює для них вибір пари. Найважливішим критерієм виступає соціальне становище, яке однаково актуальне стосовно вибору і чоловіка, і дружини. Чарльз Дарвін приділяє особливу увагу зазначеній проблемі в трактаті «Походження людини і статевий добір». Проблема соціальної рівності партнерів найповніше розкривається в романі «Дім радості», де цьому питанню присвячено кілька сюжетних ліній: сюжетна лінія Нетті Стразерс, сюжетна лінія Лілі Барт і Герберта Менсона, сюжетна лінія Лілі Барт і Саймона Роуздейла, сюжетна лінія Лілі Барт і Лоренса Селдена. Нетті Стразерс є другорядним персонажем і появляється аж у тринадцятому (передостанньому) розділі другої книги роману. Проте сюжетна лінія з її участю відіграє важливу роль в інтерпретації теорії статевого добору. По-перше, саме вона змушує Лілі змінити погляди на пріоритети в житті, показує вагомість шлюбу й материнства (ми детальніше розглянемо це питання далі), а, по-друге, на прикладі стосунків дівчини з чоловіками Едіт Вортон показує необхідність соціальної рівності партнерів при створенні сім'ї. Перші стосунки Нетті з «<...> джентльменом з роботи» [8, с. 276] закінчуються розривом. Нетті пояснює це соціальною нерівністю: «Гадаю, він був занадто елегантний для мене – їздив у часті відрядження й бачив світ» [8, с. 276]. Наведена репліка протагоністки за своєю суттю відповідає тезі Дарвіна: «<...> чоловіки рідко одружуються з жінками значно нижчого соціального класу» [1, с. 627]. Нетті, врешті, щасливо виходить заміж за механіка Джорджа, такого ж вихідця із робочих мас, як вона сама. Їхнє соціальне становище рівне, а тому їм вдається створити міцну сім'ю. Про Герберта Менсона, перше кохання Лілі Барт, у романі згадується всього раз: «Бувало, вона [Лілі] закохувалася у статки

чи кар'єри, і лише одного разу – в чоловіка» [8, с. 56]. Однак протагоніст відіграє важливу роль у формуванні її особистості. Незважаючи на всі принади міс Барт, Герберт Менсон віддає перевагу найстарішій міс Ван Осбург, оскільки та володіє великими статками, а він не має ніяких інших «оборотних капіталів», крім «голубих очей» і «хвилястого волосся» [8, с. 57]. Це зайвий раз доводить Лілі важливість статусу в суспільстві. Надалі вона дотримується схожої тактики в процесі вибору пари, що, зокрема, проявляється в стосунках з Лоренсом Селденом і Саймоном Роуздейлом. Обидва претенденти отримують відмову, оскільки жоден із них не може забезпечити їй бажаного соціального становища. Коли ж протагоністка готова прийняти пропозицію Роуздейла, вони, так би мовити, міняються місцями. Лілі Барт опускається по соціальній драбині вниз, а Роуздейл піднімається вгору. Їхнє соціальне становище знову не рівне, а тому шлюб між ними не укладається.

У романі «Епоха невинності» зазначена проблема показується на прикладі любовного трикутника «Мей Велланд – Ньюланд Арчер – Еллен Оленська». Хоча Ньюланд Арчер закоханий в Еллен, він не наважується зав'язати з нею стосунки, оскільки перевищує графиню своїм соціальним становищем. Мадам Оленська має сумнівну репутацію. Дехто навіть відмовляється сидіти з нею «<...> за одним столом» [9, с. 194]. У цьому плані вона протиставляється Мей, яка є загальною улюбленицею й вважається однією «<...> з найвродливіших і найвідоміших <...> молодих дам» [9, с. 231]. Думка нью-йоркського середовища стає для Арчера вирішальною у виборі пари, що досить типово для протагоніста роману, в якому простежується філософія натуралізму.

Успішне проходження боротьби за існування у дарвінізмі передбачає можливість заведення здорових нащадків. Завдання самки полягає у тому, щоб знайти собі такого самця, з яким у них найімовірніше буде сильне потомство. Вказаний принцип імплементується в романах Вортон. Протагоністки, які не можуть успішно пройти природний і статевий добір, залишаються без нащадків, оскільки так і не знаходять підходящого чоловіка: Лілі Барт взагалі не одружується, а мадам Оленська одружується нещасливо. Водночас, в них тою чи іншою мірою проявляється материнський інстинкт. Проблема продовження роду найповніше розкривається в романі «Дім радості». Лілі вперше задумується про важливість материнства, коли спостерігає за Нетті

Стразерс з немовлям. Вказана сцена настільки сильно впливає на мислення протагоністки, що в передсмертному маренні вона бачить саме немовля Нетті. В такий спосіб Едіт Вортон показує, що справжня «цілісність життя» [8, с. 280] полягає у продовженні роду і створенні сім'ї, яка порівнюється з «пташиним гніздечком на краю кручі» [8, с. 280]. Світське життя, яке веде еліта, – це всього лиш «суєта» [8, с. 280], а її представники – «<...> схожі на атоми, відірвані один від одного в якомусь дикому відцентровому танці» [8, с. 280]. Те, що Лілі Барт усвідомлює марність своїх попередніх ідеалів аж на смертному ложі є дуже символічним. Вона наче уособлює родову нью-йоркську аристократію (в її кращих проявах), яка настільки поглинута безмістовними речами, що не думає про своє «продовження» на наступному історичному етапі, а тому поступово поступається місцем іншому класу. Смерть Лілі Барт як носія кращих традицій еліти символізує «відмирання» старої нью-йоркської аристократії, на зміну якій приходять скоробагачки.

На відміну від Лілі Барт, мадам Оленська відразу розуміє безмістовність світського життя Нью-Йорка. Вона має ширший світогляд, що зокрема проявляється у ставленні до дітей. Материнський інстинкт Еллен проявляється ще в першій книзі роману, коли графиня приходить на допомогу сину Неда Вінсетта. Згодом протагоністка починає опікуватися дочкою Бофорта від другого шлюбу Фанні. У них досить близькі стосунки, тож, хоча Еллен не має власних нащадків, вона частково реалізує материнський інстинкт стосовно потомків інших.

Оскільки Мей Велланд успішно проходить статевий добір (одружується з Ньюландом Арчером), вона обзаводиться потомством. Однак, якщо прояви материнського інстинкту Лілі Барт та Еллен Оленської є безкорисливими і впливають з багатства внутрішнього світу, то материнський інстинкт Мей має радше «тваринне походження». Самка захищає своїх дитинчат у момент небезпеки і піклується про них лише доти, доки ті не зможуть піклуватися про себе самостійно. Мей проявляє схожу модель поведінки у стосунках з нащадками. Вона має аж троє дітей. У неї сильно розвинений материнський інстинкт, оскільки в момент небезпеки вона рятує молодшого сина Білла ціною власного життя – так само повелася б і самка стосовно дитинчати. Однак у повсякденному житті протагоністка веде себе досить егоїстично. Вона не рахується з поглядами нащадків, маніпулює ними, хоче й надалі вкладати «<...> в душі дітей ті самі принципи і забобони, на яких були виховані їхні батьки»

[9, с. 384], що змушує останніх «<...> приховувати <...> свої погляди» [9, с. 383]. «Тваринне» походження материнського інстинкту Мей ще раз доводить примітивність особистості протагоністки, її інтелектуальну обмеженість. Перемога в статевому доборі протагоністок на зразок Мей, тобто тих, які ведуть себе відповідно до законів природи, над тими, які намагаються керуватися власними принципами, доводить характерне для натуралістів «панування детермінізму» [2], як зазначає Золя, в романах Едіт Вортон.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, в романах Едіт Вортон «Дім радості» й «Епоха невинності» можна прослідкувати різні аспекти теорії Дарвіна про статевий добір. В обох романах розкривається тема шлюбу й стосунків між чоловіком і жінкою. Вона має важливе значення для побудови сюжету. Події «Дому радості» розгортаються навколо намагань протагоністки Лілі Барт знайти «вигідну партію», щоб забезпечити собі високе соціальне становище. Зав'язкою «Епохи невинності» є поспішне одруження Ньюланда Арчера з Мей Велланд, незважаючи на його кохання до нещасливої у шлюбі графині Оленської. Змагання між представниками однієї статі за увагу протилежної статі (власне, статевий добір) виражається по-різному для чоловіків і жінок. Чоловіки міряються статками й соціальним становищем. Боротьба між ними не дуже напружена. Конкуренція між жінками набагато жорсткіша. Соціальне становище жінки значною мірою залежить від соціального становища її чоловіка, а тому шлюб для жінок становить життєву необхідність. У боротьбі за вигіднішу пару вони плетуть інтриги, застосовують маніпуляції,

розпускають про конкуренток плітки тощо. При виборі партнерів протагоністи послуговуються критеріями Дарвіна й звертають увагу на зовнішність, інтелект і соціальне становища можливої пари. Останньому критерію надається найважливіше значення, що досить типово для романів з натуралістичною філософією, де всі сфери життя протагоністів обумовлюється середовищем.

Протагоністки, що проходять статевий добір успішно, обзаводяться сім'єю і мають потомство. Відповідно, ті, що його не проходять, залишаються бездітними й без пари (Лілі Барт не одружується взагалі, а Еллен Оленська живе окремо від чоловіка). Однак обидві категорії жінок відчувають материнський інстинкт. У Лілі Барт і Еллен Оленської він характеризується безкорисливістю і зумовлений вродженою добротою й порядністю, а в Мей – має тваринне походження: її материнський інстинкт проявляється в момент небезпеки для сина, як у самки стосовно дитинчати. У повсякденному житті вона поводить себе доволі егоїстично, маніпулює дітьми, нав'язує власне бачення життя. Домінування протагоністок на кшталт Мей Велланд або Берти Дорсет, які діють відповідно до законів природи, над протагоністками на кшталт Еллен Оленської і Лілі Барт, які намагаються послуговуватися власними принципами, доводить «панування детермінізму» (як зазначає Золя) в романах Вортон «Дім радості» й «Епоха невинності».

Вважаємо, що творчість Едіт Вортон як однієї з кращих американських письменниць свого часу може стати плідною основою для подальших досліджень, в тому числі, що стосується впливу теорії статевого добору зокрема чи філософії дарвінізму загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дарвін. Ч. Сочинение в 9 т. / под ред. Е. Н. Павловского. Москва : Издательство АН СССР, 1953. Т. 5. 1038 с.
2. Золя Э. Экспериментальный роман. *Litre Book*. URL : http://librebook.me/le_roman_experimental (дата звернення 06.05.2019 р.).
3. Scott J. The “lift of a broken wing” : Darwinian Descent and Selection in Edith Wharton’s “The House of Mirth” and “Summer”. *Edith Wharton Review*. 2009. Vol. XXV, No. 2. P. 1–9.
4. Wharton E. A Backward Glance. URL : https://ebooks.adelaide.edu.au/w/wharton/edith/backward_glance/contents.html (дата звернення 06.05.2019 р.).
5. Smith J. Introduction : Darwin and the Evolution of Victorian Studies. *Victorian Studies*. 2009. Vol. 51, No. 2. P. 215–221.
6. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1986. 796 с.
7. Дарвін Ч. Происхождение видов. URL : <https://www.e-reading.club/book.php?book=18334> (дата звернення 06.05.2019 р.).
8. Wharton E. *The House of Mirth*. Ware : Wordsworth Editions Limited, 2002. 294 p.
9. Вортон Е. Епоха невинності. Харків : Фабула, 2016. 400 с.